

EXTRAORDINARY PRACTICES FOR THE DEVELOPMENT OF THE EMANCIPATION PROCESS OF CHILDREN, PUPILS AND PARENTS WITH AN ETHNIC ORIGIN OTHER THAN BULGARIA

Abstract: Everyone knows the maxim that "the educational process runs throughout a person's life, in all his activities." But this is especially true of childhood, when basic knowledge and skills are accumulated. In the period of the reform of the education system in Bulgaria negative phenomena were observed. And as far as extracurricular activities in kindergartens are concerned, schools in the family and in society fail to meet the spiritual needs of the child and the student. Extra-curricular activity at the centers for support for personal development comes to the rescue here. This development aims at raising awareness and raising the Center for Personal Development Support - Novi Pazar Municipal Children's Complex and its role in society.

Author information:

Plamena Nedelcheva

PhD student

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

Faculty of Education

Department of Pedagogy and Education Management

✉ plamena_nedelcheva13@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

emancipation, personal development, educational integration, social inclusion, social environment, inclusion, tolerance, motivation.

Описание на практиката:

Еманципацията е процес, променящ радикално живота и миогледа на човека. Начало е поставено от просвещенците с опита за премахване различията между хората от двата пола, между различните социални групи и имуществения статус. Еманципацията е всеобхватно явление, процес на изравняване на ролята на всеки един индивид, всеки човек като личност в условията на модерно общество. Основополагаща стратегия при реализиране на извънучилищни дейности в Центъра за подкрепа на личностно развитие - Общински детски комплекс гр. Нови пазар (ЦПДР) е взаимната обусловеност на процеса на еманципация и процеса на образователна интеграция на деца и ученици от уязвими групи и от етническите малцинства. Целта е осигуряване на условия и среда за установяване на специфичните индивидуални потребности на всяко дете, ученик, въз основа на които се определят функционалните компетентности на екипа педагогически специалисти. Фокусът е върху изграждане на системен подход за формиране на нравствени, духовни и творчески качества при подрастващите, чрез който да се повиши мотивацията за учене в мултикултурна среда на децата и учениците от етническите малцинства. Отчитайки същественото значение на партньорството с родителите за формирането на толерантна и стимулираща образователно – възпитателна среда, във взаимодействието се въведе иновативният подход за неразривна връзка на процеса на комплексна еманципация на семействата от етническите малцинства, осъзнатост на значението на дейностите за личностно развитие за ефективна образователна интеграция на техните деца и ученици.

Центъра за подкрепа на личностно развитие – Общински детски комплекс гр. Нови пазар, осъществява общинската политика за осигуряване на обща подкрепа за личностно развитие на

децата и учениците от 5 до 18 годишна възраст в община Нови пазар. В обхвата на дейност са извънкласни мерки за развитие на интересите, способностите, компетентностите и изявата им в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта, глобалното, гражданското и здравното образование, както и за придобиване на умения за лидерство. Предмет на работата в ЦПЛР са и дейности с родители на деца в неравностойно социално положение и деца и ученици от етнически малцинства. Чрез педагогическите извънучилищни форми, организирани от ЦПЛР, активно се развиват процесите на приобщаване и социализация.

Отчитайки значението на актуалните политики на Министерството на образованието и науката с доказана ефективност: въвеждане на медиаторската дейност в образованието, положителното въздействие на Наредбата за финансиране на институциите в системата на предучилищното и училищно образование, прилагането на Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст, практиките на центровете за подкрепа за личностно развитие имат насоченост за подпомагане и надграждане на тези политики, както и самата общинска политика за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства.

За целта се фокусирахме върху по-активното привличане и участие в организираните извънучилищни педагогически форми на децата и учениците от етническите малцинства, установени след дейността на екипите за обхват като деца и ученици, застрашени от отпадане. Анализирайки психологическите бариери, възникващи пред тези деца и ученици и отчитайки всички фактори на училищната среда, стигнахме до извода, че динамиката на училищната среда често я прави недружелюбна, с липса на време за адаптация, а в определени случаи и конфликтна.

В концепцията ни за организация на педагогическите форми, като основен акцент поставихме изграждането на благоприятна среда за включването в дейностите ни на деца и ученици от етническите малцинства. В тази връзка реализирахме активно сътрудничество с неправителствени организации, медиатори, класни ръководители, а не на последно място съществен фактор се оказва насърчаването на връзките деца – ученици – родители и деца – ученици – местна общност.

Дейността на ЦПЛР - Общински детски комплекс гр. Нови пазар е насочена към извънучилищните дейности, ориентирани предимно към възпитателно-образователния процес; мотивиране на участниците чрез повишаване на интереса към творчеството, художественото слово, културното многообразие, хуманността в човешките взаимоотношения; изграждане на умения за индивидуална работа и работа в екип. Децата и учениците се въвеждат в нова среда, при различни обстоятелства и правила за взаимодействие, което придава едно ново съдържание, формира психологически растеж и самосъзнание и на двете страни в този процес.

Характерната особеност на самосъзнанието у подрастващия се проявява в потребността да опознае себе си като личност със своите специфични качества. Това поражда желание за самоутвърждаване, себеизразяване и самостоятелно развитие. Субектният и личностно ориентираният подход поставят обучаващите се в центъра на образователните взаимодействия във водеща, а не в подчинена позиция. Това променя ролята на възрастните при оказването на подкрепа на личностното развитие на децата. Задължава ги да използват позитивни образователни модели във възпитателните взаимодействия, при които децата да се чувстват свободни, значими, защитени, които пораждат инициативност, творчество, воля за самообогатяване със знания и опит за самоусъвършенстване и саморазвитие.

Как прилагаме този подход в процеса на ефективното приобщаване на децата и ученици от уязвими групи и в частност, такива от етнически произход?

Приехме като водещи акценти в дейността ни четири ключови елемента в

приобщаването на децата и развиване на техните способности:

- Процес на постоянно развиване на педагогически технологии, за да се отговори адекватно на разнообразието на обучаваните;
- Разкриване и отстраняване на бариери и оказване на подкрепа;
- Събиране и оценка на информация от различни източници за планиране и усъвършенстване на политиката и практиката на приобщаването;
- Присъствие, участие и успех за всички учащи се, както на групите, за които съществува риск от изолиране, изключване от образованието или недостатъчно добри резултати от обучението, така и на учащите с високи резултати и постижения;
- Усвояване на знания за различни измерения на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения, формиращо позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот, както и умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда.

Водени сме от тезата на Бут и Ейнскоу, че „за да приобщим което и да е дете или ученик, трябва да имаме предвид цялостната му личност. Това не се случва, когато фокусът е само върху един аспект от личността на детето или ученика, например върху увреждането или, да речем, върху нуждата да се научи български език“ (Нунев, 2017, с.13). Безусловно се доказва необходимостта от систематичен подход за приобщаването на децата и учениците от етническите малцинства. Активното им включване в извънучилищни дейности изисква осигуряване на изява на техните специфични умения и талант, въвеждане и обвързване в общата концепция при реализиране на тези дейности.

Във връзка установяване на потребностите и готовността за включване на децата и учениците в извънучилищните дейности приехме нестандартен подход за установяване на нагласите и на родителите, а не само на децата и учениците. За целта се запознахме с изследването на доц. Нунев за структурата на гетоизираната среда, което ни спомогна да идентифицираме групите родителите от етнически произход по-ясно и да прилагаме различни подходи в работата с тях. Същественото при изпълнението на този подход е, че срещите се реализираха в семейната среда и с активно участие на образователния медиатор, чрез разясняване, анкетиране на целевата група и в последствие, изследване на резултатите от екипа на центъра, класния ръководител и медиатора. Този подход ни осигури ангажираност на родителите за включването на децата и учениците, предизвикване на интереса за проследяване на развитието на уменията им и разбира се, съгласието самите родители да участват в подготовката и в последващата реализацията на някои от тях. В тези ситуации на реална ангажираност мотивираме и осигуряваме на децата по-добра адаптивна среда за изява на техните качества.

Дейностите, които се предоставят от ЦПДР - Общински детски комплекс гр. Нови пазар, са насочени към спецификата за развитие на интересите, способностите, компетентностите и изявата на децата и учениците в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта, и се провеждат под следните форми: индивидуална работа; работа в различни организационни педагогически форми; масови прояви и публични изяви. Основа за тематичният подбор на дейностите е стремежа за развитие на гражданското образование в мултиетническа среда.

В процеса на организиране и провеждане на дейностите в центъра се стимулира творческият подход, екипната работа, прилагането на интерактивни методи и съвременни информационни технологии. Програмите по различните дисциплини са отворени, мобилни и вариативни и са съобразени с аудиторията, за която са предназначени, а организационните форми на работа отговарят на спецификата на конкретната дейност и предпочитанията на участниците.

Съществен принос за ефективността на дейностите на ЦПЛР - Общински детски комплекс гр. Нови пазар имат организирани публични изяви в местните общности, не само на общоградско ниво, но и в населените райони с компактно етническо население. Тези изяви провокират повишен интерес в общността, поражда положителни чувства у родителите на децата и учениците, участващи в изявите, но и вдъхват самочувствие и увереност у самите деца и ученици за личностно и образователно развитие. Възпроизвеждането на културно-образователни изяви на терен в общността допринася за цялостния процес на еманципация на хората, живеещи в тези квартали. Участието на децата в различните форми на дейност, спомага за творческото им развитие и формиране на полезни умения и компетенции за успешна личностна реализация. ЦПЛР - Общински детски комплекс гр. Нови пазар все повече се превръща в социално сигурна среда за общуване на децата и място за алтернативната им заетост в борбата срещу негативните прояви, които все по-драстично нарастват.

Основни извънучилищни дейности са следните:

✓ **Кръжок „Приказен свят“ (Подготвителна група – общо: 21 деца, от тях 10 българчета и 11 от етническите малцинства)**

Дейността в кръжока цели да създаде система от взаимосвързани извънучилищни дейности, чрез които участниците да бъдат ангажирани с процеса на самоусъвършенстването си, да развият своята сръчност и креативност, изработвайки артикули от разнообразни материали. Да се пробуди интересът у децата към приказките като отражение на света, в който живеят, да се откриват поуките в тях и да черпят от мъдростта им. Родителите участват в организирани публични изяви на общинско и областно ниво. Резултатите от дейностите на организационните педагогически форми се представят пред родителите и обществеността на публични изяви с регионален, национален или международен характер.

✓ **Кръжок „Опознай родината“ (I-IV клас – общо: 22 ученици, от тях 11 българчета и 11 от етнически малцинства)**

Участниците в клуба от различни училища, съвместно със своите родители, оформят и писмено представят свои идейни проекти за облагородяване на училищните дворове, на общински паркове. Организират се кампании за чиста екологична среда. Клубът инициира предложение до община Нови пазар за организиране на „Зелен ден“. Организирани са благотворителни акции за подкрепа на деца и ученици от уязвими и маргинализирани групи, непосещаващи детска градина или училище. Други основни дейности са:

- Изследователска дейност, свързана с чистотата на въздуха, водата и почвата в населеното място;
- Изграждане на трайни навици у учениците за разделно събиране на отпадъци съвместно с родителите;
- Разясняване на влиянието на замърсителите върху здравето на човека;
- Събиране на батерии и ангажиране на родителите за предаването им в специализираните пунктове;
- Запознаване с екологични проблеми на населеното място, свързани и с дейността на местните заводи;
- Изготвяне на предмети от пластмасови, хартиени, стъклени и други отпадъци с участието на родителите.

✓ **Клуб „Виртуален турист“ (V-VII клас – общо: 15 ученици, от тях 9 българчета и 6 от етнически малцинства)**

Дейности:

- Проучване на историята на етносите, живеещи в България;
- Запознаване с техните традиции и обичаи;
- Запознаване с културно-историческите паметници в Родопите;
- Изработване на електронна карта с отбелязани територии, населявани от етнически групи;
- Изработване на видеоклип, отразяващ културно-историческите забележителности в Пирин и Родопите.

✓ **Гражданско образование и диалог „Европа: традиции и обичаи” (V-VII клас – общо: 20 ученици, от тях 13 българчета и 7 от етнически малцинства)**

Дейности:

- Изработване на картини, отразяващи идеята за глобализация и мултикултурност на съвременното общество; проучване на религията и митологията на основните етноси, живеещи в България – роми, турци, евреи, арменци, власи и др.
- Проучване на етнографските райони и характерните обичаи, ритуали и облекло;
- Проучване на празници и изготвяне на електронен празничен календар на основните етноси в България;
- Провеждане на беседи, практически и интерактивни занятия, екскурзии до музеи с цел запознаване с историята и съвременното на родния си край, с неговата архитектура и природни паметници;
- Проучване на краеведска литература за родния край;
- Изработване на родословни дървета;
- Изработване на електронни 3D модели на традиционното облекло на етническите групи в България;
- Представяне на изложба на тема: „Големите малки художници”.

✓ **Клуб „Ученически обектив – младежка зона” (VIII–X клас – общо: 18 ученици, от тях 10 българчета и 8 от етнически малцинства)**

Дейности:

- Анкетиране и интервюиране на ученици, родители, учители, политици, служители от институциите, общественици и др. по проблемите на интеграцията;
- Информирание на родителската общност за ползите от образованието на ученици от етническите малцинства и включването им в различни иновативни форми за работа, с цел образование, възпитание и социализация;
- Осъществяване на публични дискусии между ученици, учители, родители, общественици на теми, целящи преодоляването на негативни стереотипи и дискриминационни нагласи спрямо различните етнически групи в България;
- Събиране на информация за проектните дейности на всички групи, анализиране и популяризиране, издаване на информационен бюлетин.

✓ **Клуб „Художествено слово” (XI–XII клас – общо: 18 ученици, от тях 9 българчета и 9 от етнически малцинства)**

Целта на обучението е развиване на умения за рецитиране на стихотворения:

- Обогаляване на речниковия запас;
- Занимания с ученици с литературни заложи;
- Формиране на естетически усет и творческо отношение към езика и художественото слово;
- Стимулиране на умения за творческо писане;

- Изследователска дейност и сценични изяви;
- Участие в ролеви игри;
- Представяне на лично творчество с мултикултурна тематика;
- Изграждане на по-добра четивна техника.

Участието на родителите е свързано с четене по двойки „родител – ученик“; изготвяне на дипломки; четене на художествен текст пред участниците в клуба.

✓ **Детска театрална група „Магия“ (XI-XII клас – общо: 17 ученици, от тях 2 българчета и 15 от етнически малцинства)**

Театралният клуб обединява участниците с идеята, че въпреки изповядването на различни религии, говоренето на различни езици и различното възприемане на света, живеем съвместно и се стремим да бъдем толерантни един към друг. Театърът стопява бариерите, преодолява различията като приповдига самочувствието на участниците, за да се усетят значими, равни, но не еднакви. Играта по естествен начин събира, активира, интегрира, социализира; придава себеуважение и самоувереност. Театърът е истинско предизвикателство на нашето съвремие, защото той повече от всички други изкуства провокира към навици за работа в екип, за бързи и адекватни реакции на случващото се около нас и в нас.

Могат да се постигнат образователни и възпитателни задачи, произтичащи от спецификата на колективната игра. На първо място са задачите, свързани със словото, още повече, че в състава има деца – билингви. Системно се работи върху развитието и обогатяването на речта в нейната граматическа и художествена цялост. Учат се на правоговор и интониране. Това е мъчителен процес, поради което периодът „работа на маса“ е най-дълъг. В хода на подготовката на спектакъла участниците усвояват не само своята „роля“, а и целия драматургичен текст, което взаимно ги подпомага за правилна реч. Съществен момент е работата върху литературния анализ, взаимоотношенията между героите, конфликти, характеристики. Учат се на синтез и обобщения, развиват фантазия и въображение. Театърът спомага за развитието на певчески, танцови умения, трупане на пластичен и сценичен опит. При подготовка на сценичен декор и костюми привличаме участие на родители и учители, което заличава дистанцията между тези три страни, еднакво заинтересовани от общия учебно – възпитателен процес. Театърът е магия, която неусетно завладява децата и ги пренася в свят на хармония и красота.

Броят на по-горе упоменатите групи не е изчерпателен. Изброени са една малка част от тях. Данните за броя на децата и учениците по етнически групи е доказателство, че всички етноси отчетливо показват осъзната потребност на родителите и на самите ученици за участие в извънучилищни форми, повишена мотивация за участие в публични изяви. Привличането на родителите за участие в дейността на Центъра за подкрепа за личностно развитие - Общински детски комплекс гр. Нови пазар има комплексно въздействие върху личностното развитие на подрастващите, върху тяхното ефективно приобщаване и социализация, за цялостния процес на образователна интеграция на тези деца и ученици.

Интерес към ЦПЛР-Общински детски комплекс гр. Нови пазар през годините						
№	Учебна година	Постоянно действащи групи	Временно действащи през учебната година	Временно действаща през ваканцията	Общ брой групи	Общ брой записани участници през учебните години
1.	2015/2016	14	1	7	22	198
2.	2016/2017	16	2	6	24	351
3.	2017/2018	20	3	4	27	522
4.	2018/2019	22	3	6	31	557
5.	2019/2020	22	3	6	31	568

Таблица №1. Отчитане на резултати и проявен интерес към Центъра за подкрепа за личностно развитие – Общински детски комплекс, гр.Нови пазар през годините.

1. Описание на постигнати резултати

Работата с деца и ученици - билингви, изисква провеждане на системна работа, развиваща речевите и комуникативните им способности, индивидуален подход, съобразен с особеностите на майчиния език на отделните деца, акцентирание върху личностните им умения и мотивация за тяхното развитие. Базирайки се на подхода, включващ родителя като важна фигура в дейността на ЦПЛР – Общински детски комплекс гр. Нови пазар, се отчитат ефективни резултати в процеса на интеграция на децата от етническите малцинства. Въвеждането на семейството като елемент на подкрепящата среда допринася за по-висока посещаемост на учениците; задържане и повишаване на интереса; повишаване на самооценката и на усещането за значимост сред обществото; изграждане на социални умения и здравословни навици.

2. Предимства на представената практика.

Практиката е приложима във всички образователни институции, работещи с деца и ученици, особено в райони, в които преобладават малцинствени групи. С подхода се реализира междуинституционална подкрепа, състоящата се в допълнително обучение, подпомагащо езиковото, духовното, културното, социалното и творческото развитие на участниците. Обменят се знания за традиции и обичаи, чествани от различните етноси.

3. Възможности за прилагане в други детски градини и училища.

За успешното прилагане на практиката е необходимо образователната институция да привлече интереса на родителите, като на първо място се изгради доверие, приятелска атмосфера и се изтъкнат ползите от съвместната взаимопомощ. Не е маловажно и мотивирането на педагогическия персонал, който пряко ще участва в процеса на приобщаването. Пътят до постигането на положителни резултати е дълъг и изисква системност, последователност, атрактивни методи на работа и толерантност.

4. Ограничения и възможни затруднения.

С особена специфика е комуникацията с родителите от маргинализирани групи, липсата на мотивация. Спецификата на маргинализираната среда поражда страх от общуване, недостатъчно желание за възприемане на други реалности. Съществена пречка е езиковата бариера, незнанието на български език, както от децата и учениците, така и от родителите.

Необходимо да се отбележи, че в сравнение с предходни периоди тези фактори намаляват степента си на въздействие, благодарение на предприети национални политики на МОН.

5. Устойчивост/целесъобразност на практиката. Условия за постигане на устойчивост.

Практиката в ЦПЛР - Общински детски комплекс гр. Нови пазар се развива и разширява обхвата на прилаганите извънучилищни дейности.

Заклучение

Системният подход за подпомагане на политиките на Министерство на образованието и науката чрез надграждане с общински политики за равен достъп до качествено образование и ефективна образователна интеграция осигурява ефективно въздействие върху социализацията и личностното развитие на децата и учениците от етническите малцинства и в цялост реализира ефективно приобщаване в образователната система. Дава възможност за ясно отчитане на спецификата на отделните групи родители и ученици, точно идентифициране на потребностите и правилен избор на способите за осъществяване на мерки за образователната им интеграция. Съществен принос се отбелязва за развитието на гражданското образование на учениците, участващи в организираните извънучилищни педагогически форми.

References:

1. Нунев, Й. (2017) Педагогически аспекти на приобщаването и интеграцията в българското образование. Пловдив: АСТАРТА, 2017, с. 13, ISBN 978-954-350-238-9, <http://www.amalipe.com/files/publications/Iosif%20Nunev.pdf>
2. Нунев, Йосиф (2018) Насоки за приобщаване на маргинални семейни общности в образователните институции (С фокус към ромската общност). Велико Търново: УИ "Св. св. Кирил и Методий", 2018, Велико Търново, ISBN 978-619-20-8186-7
3. Закон за предучилищно и училищно образование, <https://www.mon.bg>
4. Областна стратегия за подкрепа за личностно развитие в област Шумен за периода 2017-2019г., <http://ruo-shumen.org/files/pdf>
5. Общинска стратегия за подкрепа за личностно развитие на деца и ученици за периода 2017-2019г., <http://www.novipazar.acstre.com/assets/miro>
6. Стратегия за развитие на Общински детски комплекс гр. Нови пазар за периода 2016-2020г., <https://novipazarodk.wixsite.com/odknp>